

Aida Vrioni are același sentiment pe care l-a avut Panait Istrati după vizita în Rusia² și se și întreabă, oarecum retoric: *Oare acesta este comunismul pe care l-am visat eu? Comunismul lui Marx, lui Andre Gide, lui Romain Rolland, lui Panait Istrati, Henri Barbusse și încă atâți oameni care voiau să scape pe om de tirania omului?* (p. 289). Este un proces de dezvrăjire ideologică pe care îl trăiește și care, poate, ar merita o studiere mai amplă din partea specialiștilor. Vrioni nu condamnă avântul tinereții, logica teoriei și nici nu se dezice de ideal, ea condamnă oamenii; cei ajunși să implementeze comunismul nu sunt potriviți, nu l-au înțeles, l-au distorsionat pentru propriile interese. Poate dacă burghezia interbelică, din care făcea parte, ar fi fost lăsată să ajungă în acest punct sau cooptată în procesul implementării, alta ar fi fost situația. Este o înfierare și o dezamăgire nuanțată pentru că Aidei Vrioni îi este greu să admită că a greșit. De altfel, tot la începutul acestor ani '50 o vedem cum încearcă să găsească porțițe de dialog cu regimul și structurile din lumea literară: ține câte o prelegere, fie și la Călimănești unde era în tratament, sau propune spre publicare o piesă de teatru (*Ultimul zbor*), transcrisă de o dactilografă – rară facilități în acea perioadă –, dar respinsă.

Spre finalul vieții însemnările sale se referă la cadrul familial și al bolii și doar arar o vedem ca un martor critic al societății, precum de 1 mai 1953, când i se pare ciudat să-l știe pe Stalin mort, dar și să constate că „respectul n-a pierit total din tineret” (p. 455). Acum, ea și soțul sunt doi oameni de altădată, într-o forțată adaptare, „doi bătrâni într-o colivie!...” (p. 455), ce se întristează la gândul că unul poate muri înaintea celuilalt (p. 456–458, 467) sau în fața certurilor din familia lărgită (p. 464–465).

Aida Vrioni poate fi redescoperită, ca atâtea alte personaje peste care regimurile totalitare au așezat, voit sau nu, uitarea. Așteptăm al doilea volum și, totodată, semnalarea altor doamne pierdute prin arhive și memorie.

Nicoleta Roman

FRANCESCO GUIDA, *România în secolul XX*, Chișinău, Editura Cartier, 2019, 382 p.

Francesco Guida este un recunoscut specialist al istoriei statelor din Europa centrală, răsăriteană și sud-estică³. Printre monografiile și studiile sale dedicate spațiului Europei centro-

² Panait Istrati, *Spovedania unui învins (Rusia sovietică)*, București, Editura Semne, 2012 (după varianta apărută la Editura Cugetarea, 1929, în traducere din limba franceză. Ediția în limba franceză, *Soviets. 1929*, a fost publicată de Éditions Rieder).

³ Format la renumita universitate La Sapienza, cu multiple stagii de cercetare în străinătate: Franța, Germania, Marea Britanie, Portugalia, Spania, România, Ungaria, Bulgaria, Francesco Guida a fost cercetător al Universității La Sapienza, profesor asociat la Universitatea Ca' Foscari din Veneția, profesor de istorie al Europei centro-orientale la Universitatea Roma Tre, unde a fost decan al Facultății de Științe Politice și membru al Senatului Academic (2008-2018). Din 2013 este președinte al Conferinței italiene de Științe Politice CISPOL. Este autor a 11 cărți, peste 180 de articole și a îngrijit 27 de volume de studii. Este membru al Consiliului Universitar Național din Italia și în comitetele de conducere a unor prestigioase societăți științifice europene: director al Centrului Interuniversitar de Studii Ungare și al Europei Centro-Orientale; președinte al Asociației Italiene de Studii Sud-Est Europene; vicepreședinte al Asociației Internaționale de Studii Sud-Est Europene (al cărei ultim congres a avut loc la București în septembrie 2019); președinte al Centrului Româno-Italian de Studii Istorice de pe lângă Facultatea de Istorie a Universității București; membru al mai multor asociații: Asociația Italiană a Romaniștilor, Asociația Italiană a Slavistilor, Asociația Dalmată de Istorie a Patriei, al Comisiei Internaționale de Studii Istorice Slave din cadrul Comitetului Internațional de Științe Istorice. Pentru promovarea istoriei și culturii românești a primit în 2003 din partea președintelui României Ordinul de ofițer pentru merit, iar în 2012 Ministerul de Externe i-a dat remis o diplomă pentru promovarea valorilor universale. În 2017 a primit titlul de *Doctor honoris causa* al Academiei Bulgare de Științe, iar în 2019 a primit titlul de *Doctor honoris causa* al Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca.

orientale și sud-estice, se remarcă și preocupările de istorie a României. Începând cu articolul dedicat lui Tudor Vladimirescu și revoluției de la 1821, apărut în „Rassegna Storica del Risorgimento” (1975), profesorul Guida este cel mai reputat specialist italian care promovează valorile istorice și culturale ale României în spațiul european și nu numai. Articolele și studiile sale dedicate istoriei românești sau relațiilor româno-italiene din secolele al XIX-lea și al XX-lea analizează momente esențiale ale constituirii statului unitar român, descifrând din perspectiva evoluției statelor Europei centro-orientale dezvoltarea societății românești: revoluția lui Tudor Vladimirescu (1821), mișcarea națională a românilor din secolul al XIX-lea și *Risorgimento*-ul în perspectivă comparată, relațiile româno-italiene în Europa modernă, personalitatea lui Marco Antonio Canini și România, relațiile româno-italiene în timpul Primului Război Mondial, formarea României Mari, evoluția României în perioada comunistă, cu deosebire în perioada Ceaușescu etc.

În ultima perioadă profesorul Guida s-a dedicat lucrărilor de sinteză asupra spațiului estic și sud-estic european în secolul al XX-lea și la începutul secolului al XXI-lea, amintind numai *L'altra metà dell'Europa. Dalla Grande Guerra ai giorni nostri* (2015). Bogata sa experiență științifică s-a materializat în ultimii 15 ani prin lucrări monografice dedicate spațiului românesc: *La Romania contemporanea. Momenti e questioni di storia*, apărută în 2003 și cele două ediții italiene, 2005 și 2009, ale monografiei intitulată *Romania*, Milano, Edizioni Unicopli, lucrarea de față fiind ediția în limba română.

Cartea lui Francesco Guida întrunește cele patru trăsături despre care Nicolae Iorga spunea că ar caracteriza o lucrare de calitate: organizare, documentare, stil, frumusețe. Are opt capitole, o anexă ce cuprinde șefii de stat și de guvern, o bogată bibliografie, extrem de utilă celor care doresc să se specializeze în istoria României și un indice. Arcul de timp prezentat se întinde de la constituirea statului român în 1859 și până la primele două decenii postcomuniste, mai precis până în anul 2009. Este o sinteză lămuritoare, ce poate fi citită cu plăcere de publicul larg, pentru că sunt prezentate subiecte sensibile ale devenirii istorice românești, care sunt de multe ori ocolite de specialiștii români. Rigoarea cercetătorului se împletește armonios cu limpezimea explicațiilor profesorului, autorul ghidându-și cititorul cu răbdare și pricepere printre evenimente, curente de gândire, procese economice, personalități etc.

În capitolul I se analizează constituirea statului modern român, ce se confrunta în prag de nou mileniu cu o industrializare modestă, nerezolvarea problemei agrare, care va dezlănțui grave convulsii sociale, lipsa unui partid politic exponent al țăranimii, analfabetism, existența unui puternic curent antisemit în Moldova. Sunt prezentate punctele de vedere conservatoare, liberale, social-democrate pentru rezolvarea problemei agrare, adevărata piatră de încercare a tuturor guvernelor de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, dar și a intelectualilor care au inițiat noi curente: semănătorismul, poporanismul etc. (p. 16–25). După Marele Război, în România se va realiza cea mai amplă reformă agrară din sud-estul Europei, dar care nu va rezolva pe deplin decalajele economico-sociale din lumea satelor. În plan extern alianța Regatului român cu Puterile Centrale va fi regândită în condițiile presiunii opiniei publice proantantiste, care dorea unirea cu Transilvania, și a modificărilor teritoriale din sudul Dunării în urma războaielor balcanice (p. 25–32).

Capitolul II este dedicat participării *României la Primul Război Mondial și la Marea Unire*. Se desprinde analiza relațiilor ruso-române în contextul mișcărilor revoluționare declanșate în imperiul de la răsărit, impactul acestora asupra operațiunilor militare, dar și al unirii Basarabiei cu România, în martie 1918 (p. 32–42). Percepțiile liderilor din Transilvania referitoare la viitorul provinciei în cadrul unui stat federal austriac sau la unirea cu România, activitatea Partidului Național Român în anul 1918 sunt prezentate în contextul declanșării unor ample mișcări sociale, greve, în orașele din Ardeal și Banat. Se prezintă activitatea Consiliului Dirigent din Transilvania, dar și provocările anului 1919: răspândirea ideilor bolșevice, revoltele din armata de graniță (7 iulie 1919 la Sighet), problema Banatului, războiul cu Ungaria împotriva Republicii Sfaturilor, grevele muncitorilor, solidaritatea cu Rusia Sovietică și cu Republica Sfaturilor (p. 42–58).

Capitolele III și IV sunt dedicate problemelor României interbelice: politica față de minorități – evrei și bapțiști –, problema Dunării, reorganizarea forurilor internaționale ce supravegheau fluviul: Comisia Europeană a Dunării (România, Franța, Italia) (p. 59–63). Sunt

analizate reformele: electorală și agrară (au fost expropriate aproximativ 6 milioane hectare) cu profunde schimbări în structura social-economică și politică, reforma monetară etc. (p. 64–76). Se prezintă traumele războiului, situația văduvelor, a orfanilor, nemulțumirile sociale: grevele feroviarilor, tipografilor, declanșarea primei greve generale, toate acestea pe fondul unei accentuate instabilități guvernamentale (p. 76–92). Un subcapitol deosebit este cel dedicat relației dintre intelectuali și naționalism, unde se prezintă rezerva acestora față de politicienii români. Intelectualii nu mai sunt inspiratorii politicii românești, de aceea au accente critice față de actanții sferei politice. Naționalismul este asociat în această perioadă cu ortodoxismul, reprezentanții săi fiind Nae Ionescu, Nichifor Crainic, care s-au manifestat în special în jurnalism. O parte dintre intelectualii dezamăgiți de partidele politice s-au îndreptat spre rege, care își manifestase rolul de protector al culturii și al cărui rol politic va crește treptat în condițiile fărâmițării partidelor politice (p. 92–100). Este prezentată succesiunea guvernelor, în condițiile existenței unei „democrații mimate”, cu referire specială la modul cum erau organizate alegerile parlamentare de către guvernul numit de rege. Întotdeauna erau câștigate de partidul aflat la putere (p. 111–154).

Capitolul V este dedicat dictaturii lui Carol al II-lea și cea a generalului Ion Antonescu, în contextul pregătirilor pentru al Doilea Război Mondial. Sunt detaliate măsurile prin care s-a introdus și consolidat regimul autoritar al regelui – decrete împotriva evreilor care și-au câștigat cetățenia după 1914, noua Constituție restrictivă, dispariția partidelor, rolul diminuat al parlamentului, reintroducerea pedepsei cu moartea –, ascensiunea mișcării legionare, punctul culminant fiind pierderile teritoriale din vara lui 1940. Se prezintă proclamarea statului național-legionar, intrarea în război alături de Axă și trecerea Nistrului, poziția inegală față de evrei a lui Antonescu, atrocități comise împotriva acestora în sudul Ucrainei și la Odessa (p. 179–180). Se precizează că în România nu a existat o puternică rezistență antifascistă (p. 183). În subcapitolul *Căderea lui Antonescu și inversarea alianțelor*, autorul face o comparație cu Italia, unde regele s-a implicat în îndepărtarea lui Mussolini. Autorul precizează că după întoarcerea armelor, fapt întâmplat înainte de a se încheia un armistițiu, au existat raporturi incerte între armata română și cea sovietică, iar comuniștii împreună cu aliații lor au preluat treptat puterea în contextul ocupării militare a țării de către Armata Roșie și a înțelegerilor dintre aliați referitoare la stabilirea sferelor de influență în Europa (p. 185–191).

Capitolul VI, intitulat *Nașterea și prima fază a regimului comunist*, începe prin prezentarea concisă referitoare la situația Transilvaniei, la revenirea teritoriului cedat Ungariei în 1940 la România și la divergențele cu privire la problema minorităților în cadrul Partidului Comunist Român (p. 195–198). Este redată instaurarea treptată a regimului comunist: constituirea guvernului Petru Groza, greva regală, alegerile din noiembrie 1946 cu rezultate falsificate, naționalizarea, colectivizarea. Pagini captivante sunt dedicate episoadelor sumbre de îndepărtare fizică a contracandidaților politici burghezi – oameni politici, magistrați, generali –, dar și înăbușirii grupurilor de partizani, unii sprijiniți de CIA, cu referire la expediția eșuată din 1951 din în munții Făgărașului (p. 208–211). Un subcapitol este dedicat raporturilor dintre statul comunist și reprezentanții catolicismului și ai Bisericii unite, care a culminat cu arestarea înalților prelați, desființarea Bisericii greco-catolice, încetarea relațiilor oficiale cu Vaticanul. Biserica ortodoxă s-a aliniat regimului, cu mici excepții, averea ei a fost naționalizată și a depins economic de stat (p. 216–221). Politica externă a României a fost în primii ani ai regimului comunist supusă politicii externe a Sovietelor. Totul a fost restructurat după model sovietic: instituțiile de cultură, învățământul, institutele de cercetare, Academia. Se constată o rusificare a culturii în dauna culturii occidentale, iar noua ideologie predomina în manualul de istorie a lui Mihail Roller. La acestea se adăugau aservirea armatei și reorganizarea ei, urbanizarea forțată, reforma monetară din 1952, planificarea economiei. (p. 224–228). Un subcapitol important este dedicat epurărilor din Partidul Comunist Român, luptei pentru putere dintre diferite grupuri de interese: disensiuni între gruparea Gheorghe Gheorghiu Dej și Ana Pauker, Vasile Luca, Teohari Georgescu, eliminarea lui Lucrețiu

Pătrășcanu etc. Se prezintă instaurarea unui inuman sistem concentraționar în care au pierit aproximativ 250.000 de deținuți politici și unde au fost experimentate noi metode de reeducare (la Pitești, la canalul Dunăre Marea Neagră etc.) (p. 230–239). *Regimul, intelectualii și societatea* este un subcapitol unde se prezintă industrializarea și urbanizarea forțată, care au avut drept consecință dezrădăcinarea păturilor țărănești, pierderi economice importante prin emigrarea masivă a evreilor și germanilor, aici fiind amintit episodul transferului obligatoriu al germanilor în URSS, în timpul guvernului Rădescu, și traficul de emigranți cu Republica Federală Germania (p. 243–247).

În *De la destalinizare la dictatura lui Ceaușescu* autorul prezintă poziția României față de revolta din 1956 din Ungaria, conlucrarea cu Moscova pentru înăbușirea ei, dar și duelul dintre Gheorghe Gheorghiu Dej și Miron Constantinescu. Treptat se constituia un grup de lideri în cadrul Partidului Muncitoresc Român ce susținea o cale națională de dezvoltare a societății socialiste. Au apărut gesturi de independență față de Moscova: opoziția la de planul Valev, declarația din aprilie 1964, condamnarea politicii din anii 1950, reabilitarea lui Pătrășcanu, înlăturarea lui Drăghici. Instaurarea conducerii lui Nicolae Ceaușescu a coincis un regim de oarecare libertate între 1965–1971, care în plan extern s-a concretizat în: solicitarea referitoare la restituirea tezaurului românesc aflat la Moscova, refuzul României de a trimite trupe în Cehoslovacia, vizitele istorice ale lui Charles De Gaulle și Richard Nixon, rolul de mediator al lui Nicolae Ceaușescu între statele arabe etc. (p. 248–272). Paginile următoare sunt dedicate instaurării dictaturii personale a lui Nicolae Ceaușescu. Treptat disidenții au fost îndepărtați, a fost promovată în funcții de stat Elena Ceaușescu, iar societatea a suferit deteriorarea nivelului de trai până la limita subzistenței din cauza industrializării forțate, plății datoriei externe. Regimul de austeritate economică a fost dublat de cel al unei supravegheri draconice, de îngrădire a oricărei expresii libere, de cenzură, ceea ce explică lipsa unei disidențe puternice, aceasta manifestându-se special în rândul scriitorilor, artiștilor sau a câtorva grupuri de muncitori cu tradiție în mișcarea sindicală: minierii din Valea Jiului, în 1977, și cei de la uzina de tractoare din Brașov, în 1987. Au existat câteva voci critice și printre vechii membrii de partid, autorul menționând „Scrisoarea celor șase” (p. 282–293).

Ultimul capitol este dedicat revoluției din 1989 și României postcomuniste. Înlăturarea lui Ceaușescu fără proces este considerată de autor o operație pripită. Spre deosebire de alte foste țări comuniste, în România drumul spre democrație a fost lent explicațiile fiind: lipsa unei lustrații radicale, acapararea puterii politice de către foștii comuniști, reforme moderate, lipsa de viziune, migrarea forței de muncă etc. În ceea ce privește unirea cu Moldova, treptat s-a renunțat la idee și datorită evoluțiilor politice de la est de Prut, marcate de rezistența elementelor rusofile și ucrainene, care se opuneau curentului unionist, dar și de constituirea regiunilor secesioniste Transnistria și Găgăuzia și a politicii prudente a guvernelor de la București (p. 304–308). Ultimul subcapitol prezintă parcursul european al României, aderarea sa la diferite asociații economice și de schimb europene, acceptarea ca membru al Uniunii Europene și al NATO. În continuare există mari dificultăți în implementarea reformelor economice, care își așteaptă rezolvarea.

România în secolul XX este o lectură obligatorie pentru publicul român iubitor de istorie, într-o perioadă când știința istorică în sistemul educațional din România traversează o criză, fiind marginalizată. Este o meditație asupra rolului țării noastre în istoria nu numai a sud-estului european ci a întregii Europe. Lucrarea cucerește prin stilul autorului, care nu este numai un bun cunoscător al istoriei românești, dar și un cald susținător al spiritului românesc, de care îl leagă frumoase amintiri. În final autorul își exprimă speranța că în România se va instaura „o identitate europeană, care va putea să conviețuiască, fără a intra în conflict, cu identitatea națională. Această cale va fi și ea foarte lungă și dificilă, atât pentru români, cât și pentru cetățenii din toate celelalte state membre ale Uniunii Europene (inclusiv din acelea care nu au aderat de curând), dar va putea conduce la rezultate mai importante decât omogenizarea economică” (p. 332).

Raluca Tomi